

УДК 811.161.2'243:378.147

## КОМУНІКАТИВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

**Марина Лухіна**

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»  
кафедра української мови  
вул. Кирпичова, 2, Корпус суспільних організацій, кімн. 31, 61002, Харків, Україна  
тел.: 050 913 23 69  
ел. пошта: [lumarinal@gmail.com](mailto:lumarinal@gmail.com)  
<https://orcid.org/0000-0001-9728-0616>*

**Світлана Чернявська**

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»  
кафедра української мови  
вул. Кирпичова, 2, Корпус суспільних організацій, кімн. 31, 61002, Харків, Україна  
тел.: 099 763 60 99  
ел. пошта: [Svitlana.Cherniavska@khp.edu.ua](mailto:Svitlana.Cherniavska@khp.edu.ua)  
<https://orcid.org/0000-0002-9438-6965>*

У статті проаналізовано науково-теоретичні засади вивчення проблеми формування соціокультурних та комунікативних компетентностей в іноземних студентів на початковому етапі навчання на основі таких лінгвокультурних одиниць, як комунікативи. Метою дослідження є виявлення сучасних тенденцій у викладанні української мови як іноземної та створення алгоритму залучення комунікативів у процес навчання українській як іноземній. Використано наступні методи дослідження: описовий, лінгвістичного аналізу (семантичний, синтаксичний, прагматичний), спостереження, метод експерименту, метод анонімного анкетування, метод моделювання навчальних ситуацій. У дослідженні розкрито поняття комунікативи, проаналізовано їхні структурно-семантичні особливості, функції, різновиди та соціокультурну природу; подано аналіз стану науково-методичної літератури, висвітлено недостатню розробленість методики використання комунікативів у курсі української мови як іноземної. Подано та проаналізовано результати анкетування українських студентів, зроблено висновки, що комунікативи активно використовуються в сучасному мовному середовищі, тому оволодіння ними сприяє психологічному комфорту іноземних студентів. Розглянуто способи навчання української мови для кращого засвоєння знань на початковому етапі навчання; проаналізовано різні типи завдань; розроблено матеріали до занять розвитку зв'язного мовлення для формування фонетичних, лексичних, граматичних, соціокультурних та комунікативних компетентностей. Запропоновано перспективи подальших розвідок, що полягають: у продовженні дослідження такого малого жанру як комунікативи, у створенні словників-мінімумів комунікативів сучасної української мови, також навчальних посібників для початкового етапу навчання українській як іноземній з використанням комунікативів.

*Ключові слова:* українська мова як іноземна, соціокультурна компетенція, комунікативна компетенція, лінгвокультурні одиниці, комунікативи.

**DOI:**

**Вступ.** Українська мова для іноземних студентів є не тільки мовою навчання, але й засобом комунікації в іншомовному середовищі, засобом пізнання країни, в якій вони отримують освіту. Комунікативний метод навчання мов полягає в спрямуванні навчання на розвитку здатності до ефективного спілкування іноземною мовою в реальних життєвих ситуаціях. Комунікативний метод безпосередньо пов'язаний із соціокультурним аспектом, оскільки ефективне спілкування вимагає розуміння культурних норм, традицій і соціальних контекстів, у яких використовують мову. Комунікативний метод і

соціокультурний аспект викладання тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного.

Актуальним видається вивчення та введення до курсу «Українська як іноземна» необхідного мінімуму лінвокультурних одиниць, властивих сучасному українському мовленню, необхідних для формування комунікативної та соціокультурної компетентності іноземних студентів нефілологічного закладу освіти.

**Формулювання проблеми.** З одного боку, в усьому світі, у зв'язку з цифровізацією, розвитком інтернет-технологій, зростанням темпів комунікації, змінюються особливості мислення сучасної молоді. Вона розмірковує більш гнучко, цінує швидкий доступ до інформації, прагне інтерактивних і практичних методів навчання, тому і освіта стає більш практико-орієнтованою та цифровізованою, орієнтованою на комунікативний аспект навчання. «Сьогодні більшість студентів вивчає іноземну мову передовсім для практичного застосування, завдання викладача – скомпонувати заняття так, аби у студентів уже з початкового етапу навчання була мотивація якнайповніше пізнавати іноземну мову, а не тільки навчитися слів і конструкцій» [1 : 87]. Все це спричиняє зміну методики викладання та подання навчального матеріалу. З іншого боку, за часів війни, з 2022 року українські виші зіткнулися з катастрофічним зменшенням контингенту іноземних студентів. Все це потребує змін у методиці викладання української мови: по-перше, сприйняття мови зміщується від пасивного заучування до комунікативного та соціокультурного підходу, акцентується на реальному використанні, по-друге, потрібно вводити якомога більше соціокультурних елементів, бо не можна допустити нівелювання національних особливостей через глобальну універсалізацію, по-третє, щоб утримати іноземний контингент, необхідно зацікавити студентів особливостями країни навчання. На початковому етапі навчання з цими завданнями допоможуть впоратися малі культуромісткі жанри з метою формування комунікативної та соціокультурної компетенції іноземних студентів та створення психологічного комфорту в іншомовному культурному середовищі.

Об'єктом дослідження виступають комунікативи – мовні та мовленнєві ресурси з культурно значущим змістом як основа для формування соціокультурної та комунікативної компетентності на заняттях з української мови як іноземної.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Треба зауважити, що сучасних розвідок, присвячених таким малим жанрам, як фразеологізми, існує велика кількість, серед них хочеться виділити роботи О. Баранівської, Г. Кузь, М. Лановик, З. Лановик, В. Тимкової. Цікаво, що і скоромовкам та звуковимові присвячено достатньо робіт таких авторів, як І. Линчак, І. Муляр, М. Вішленкова, М. Шевченко, проте серед авторів нечисленних робіт, присвячених комунікативам, слід виділити тільки А. Корольову, Н. Новохатську, Н. Курносову, І. Орловську, У. Соловій.

А. Корольова займається аналізом функціонування коротких мовленнєвих одиниць-відповідей у діалогах, зокрема їх роль у міжособистісному спілкуванні. Н. Новохатська розглядає комунікативи як частину мовної компетентності і способи їх інтеграції в навчання української як іноземної, І. Орловська цікавиться використанням вигуків та емоційно забарвлених реплік у щоденному мовленні. Сферою інтересів У. Соловій є соціокультурний контекст комунікативів у студентському та молодіжному мовленні.

Така видатна дослідниця як Г. Кузь, основним науковим напрямком якої є фразеологізми, також займається дослідженням лексико-семантичні та прагматичні характеристики комунікативів у сучасній українській мові.

Серед цікавих робіт останнього десятиріччя хочеться виділити кваліфікацій-

ну наукову працю Ф. Прилипка «Лексико-фразеологічні комунікеми в сучасному дитячому мультиплікаційному фільмі», що у 2018 році була успішно захищена у Національній академії наук України, Інституті української мови. Наукова значущість цієї роботи зумовлена не тільки тим, що «У роботі вперше комплексно досліджено лексико-фразеологічні комунікеми (ЛФК) відкритої та закритої структури, зафіксовані в діалогічних текстах сучасної українськомовної мультиплікації. Визначено критерії диференціації ЛФК на тлі інших одиниць висловлення; встановлено місце ЛФК з-поміж засобів стилізації усності та розмовності в усному художньому кінотексті; запропоновано структурну, функціонально-семантичну та семантико-стилістичну класифікаційні схеми дослідження синтаксичних фразеологізмів у мультиплікаційних фільмах для дітей» [6 : 2], а й тим, що в ній представлено Словник лексико-фразеологічних комунікем відкритої та закритої структури на кшталт фразеологічного, із зазначенням частини мови, стилістичними особливостями, сфери вживання, тлумаченнями та прикладами вживання. Цей словник зроблено за матеріалами мультиплікаційних фільмів, але містить матеріал, характерний для сучасного мовлення, тому може бути використаний для підготовки навчально посібника для іноземців.

Сучасні дослідники, такі як Г. Кузь, А. Корольова, Н. Новохатська, Н. Курносова, І. Орловська, У. Соловій, відмічають, що вивченню комунікативів, їх впорядкуванню, а тим більше впровадженню в навчальний процес української як іноземної присвячена недостатня кількість методичної літератури. Це пов'язано з тим, що немає спільної думки, щодо впровадження комунікативів у навчальний процес. В українському методологічному просторі досить важко знайти літературу, присвячену вивченню комунікативів, тим більше методиці їх викладання в курсі української як іноземної. Проте в закордонній методиці темі комунікативів та адекватному їх перекладу присвячено багато статей. Німецькі, англійські, французькі та навіть естонські комунікативи аналізують, класифікують, пояснюють, тому, на наш погляд, вивчення комунікативів та їх впровадження у курс української як іноземної є перспективним напрямком в методиці. Залучення комунікативів залежить від частотності їхнього вживання, від мовленнєвих особливостей мовців регіону України, де відбувається навчання, лексичних норм літературної мови, від особливостей сучасної лексики, від спрямованості навчання іноземних студентів.

Морфологічні одиниці, що входять до реплік класу комунікативів, різномірні, така різномірність ускладнює їх вивчення, такі одиниці «погано піддаються лінгвістичному аналізу та повноцінному лексикографічному опису» [5 : 464]. До них можна зарахувати реплікові частки та їх сполучення, лексично самостійні частини мови, які характеризуються номінативним значенням, з іншого боку, лексика, яка входить до складу комунікативів, часто є десемантизованою, що поєднує комунікативи з фразеологічними зрощеннями, цілісне значення яких ніяк не залежить від значення окремих слів. «Це такі одиниці мовлення як: *браво, оце так, знай наших, чорт забирай, батечки, ой лишечко мені, дарма тощо*. Не володіючи такими характеристиками мовних одиниць як словозміни та синтагматичні зв'язки, ці одиниці за рахунок стійкої форми, інтонаційного оформлення, притаманних прагматичних та дискурсивних властивостей беруть активну участь у мовленнєвій взаємодії» [5 : 464].

**Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми.** Сучасна освітня система намагається забезпечити якісну мовну підготовку іноземних студентів, у тому числі тих, що навчаються в технічних університетах. З огляду на те, що основною метою їх навчання є оволодіння не лінгвістичними, культурологічними або

літературознавчими, а науково–технічними знаннями, для них з однією з ключових складових успішної адаптації є формування соціокультурної та комунікативної компетентності за допомогою комунікативів сучасної української мови. У цьому контексті комунікативи як особливі мовні одиниці відіграють найважливішу роль у процесі навчання та потребують систематично введення в курс української як іноземної.

**Метою дослідження** є виявлення сучасних тенденцій у викладанні української мови як іноземної та створення алгоритму залучення таких лінгвокультурних одиниць, як комунікативи, в процес навчання українській як іноземній на початковому етапі.

**Методи дослідження:** метод спостереження для накопичення фактичної культурологічної інформації, значущої на сучасному етапі для студентської спільноти; методи порівняння та аналогії задля встановлення подібності та розбіжності значень лінгвокультурних одиниць з точки зору міжкультурної комунікації; метод експерименту для перевірки результатів теоретичних досліджень; історичний метод дослідження як аналіз сучасного стану питання; метод опитування як збір інформації, що дозволяє одержати сучасні дані про факти, мотиви, причини вживання лінгвокультурних одиниць носіями української мови; метод анонімного анкетування.

**Виклад основного матеріалу.** У мовленні носіїв будь-якої мови, і українська не є винятком, існують специфічні слова і словосполучення вигукowego типу, що використовують в діалогічному мовленні як репліки-відповіді, які називаються комунікативами. Комунікативи – особливі комунікативно-семантичні одиниці, що характеризуються змістовою, синтаксичною, комунікативною цілісністю та виконують функцію реакції на мовленнєву або екстралінгвістичну ситуацію. Вони демонструють різного роду відповіді, оцінки, реакції на мовлення співрозмовника, який за допомогою комунікативів може погодитися, здивуватися, продемонструвати задоволення або навпаки негатив. Комунікативи в репліках-стимулах зазвичай посідають фінальну позицію й оформлюються інтонацією.

Розглянемо докладніше характеристики комунікативів, функції, які вони виконують, особливості їх виникнення та використання в мовленні, належність до мовленнєвого етикету, мовленнєві ситуації, в яких вони використовуються, вивчення комунікативів в українській методичній літературі та їх запровадження в процес навчання українській як іноземній в комплексі з іншими культуромісткими одиницями малих жанрів за допомогою триетапного подання матеріалу.

Комунікативи як специфічні комунікативно-синтаксичні одиниці, що характеризуються змістовою та синтаксичною цілісністю і виражають реакцію на мовлення та ситуацію, відіграють важливу роль у розвитку мовленнєвих навичок, сприяють формуванню умінь ефективно спілкуватися в різних соціальних контекстах. Для іноземних студентів оволодіння комунікативами допомагає уникнути мовних бар'єрів, полегшує процес спілкування та взаємодії з викладачами та одногрупниками. Використання таких виразів, як *Можна запитати?* чи *Дякую за допомогу!* робить спілкування більш природним і комфортним.

Особливості залучення комунікативів на початковому етапі навчання до активного словника іноземних студентів пов'язані з формуванням комунікативної та соціокультурної компетентності іноземних студентів.

На перший план під час формування навичок використання цих специфічних одиниць реплікового типу виходить комунікативний аспект, бо утворення та використання комунікативів має тенденцію до модернізації, осучаснення. Тому під час

відбору необхідно проводити дослідження щодо актуального використання комунікативів у мовленні різних прошарків населення, з якими найчастіше спілкується іноземний студент, а саме з особами, що забезпечують навчальний процес, зі студентською молоддю, що оточує іноземця під час як аудиторного, так і позааудиторного спілкування, з представниками влади та соціальної сфери.

Не можна не звертати увагу і на соціокультурний аспект вживання комунікативів, у багатьох із яких зберігаються культурні особливості, відображається світогляд українського народу, тому особливу увагу треба приділяти автентичним українським комунікантам, що не є калькуванням з інших мов.

З погляду соціокультурної компетентності комунікативи як елементи усного та письмового спілкування містять культурні особливості мови. Використання комунікативів дозволяє студентам зануритися в культурний контекст, що формує їхню соціокультурну компетенцію. Наприклад, знання фраз *Слава Україні!* чи *Доброго дня!* не лише вчить студентів основ ввічливого спілкування, а й знайомить їх із соціальними нормами, традиційними цінностями українського суспільства та навіть з його історією. Отже, оволодіння комунікативами сприяє формуванню культурної обізнаності студентів, що є важливим аспектом їхньої адаптації.

Треба зазначити, що у будь-який курс або підручник з української як іноземної з перших занять включають вправи та завдання, спрямовані на оволодіння характерними для мови навчання комунікативами, що є необхідними складовими комунікації з перших часів перебування в країні навчання та сприяють формуванню комунікативної компетентності. Найпоширеніші комунікативи – це фрази гостинності та ввічливості, такі як *Заходьте, будь ласка* або *Сідайте, пригостяйтесь*, які відображають культуру взаємодії в українських родинах і суспільстві. Такі фрази допомагають іноземним студентам краще зрозуміти традиції гостинності та ввічливості, що сприяє їх адаптації до нових соціальних умов.

Ось формули, які можна вважати типовими прикладами комунікативів, адже їх використовують для встановлення соціальних стосунків і демонстрації поваги: *Доброго дня! Привіт!* ініціюють розмову; *Будь ласка!* відповідає на подяку або служить для вираження прохання; *Дякую!* виражає вдячність і є частиною ввічливої комунікації; *Вибачте. Вибачте, можна запитати?* використовують для ввічливого ініціювання запитання; *Як справи?* використовують для підтримання розмови або встановлення контакту.

У цих прикладах комунікативи не містять суттєвої нової інформації, але вони виконують важливу функцію в організації та регулюванні спілкування, тому необхідні на першому етапі викладання української як іноземної. Докладно на них ми зупинятися не будемо, тому що вони необхідні для створення навчальних діалогів і обов'язково знаходять відображення в усіх курсах української як іноземної.

Завданням роботи є визначення соціокультурної ролі комунікативів, характерних для сучасного спілкування, збереження балансу між необхідним та достатнім в умовах навчання в українському технічному університеті, тому окрім загальних мовних етикетних конструкцій, важливо навчати студентів сучасних українських комунікативів, які допоможуть їм інтегруватися в соціокультурне середовище українського суспільства XXI століття. Наприклад, патріотичне привітання *Слава Україні!* із відповіддю *Героям слава!* є частиною сучасного українського соціуму і відображає національні цінності. Знання та використання таких фраз допомагає студентам відчувати

себе частиною суспільства, зокрема в соціальних та міжособистісних взаємодіях.

З того, що комунікативи відображають культурні цінності народу, його традиційні особливості. впливає необхідність відбору не тільки сучасних, але й автентичних висловів.

Значна кількість традиційних комунікативів, за допомогою яких можна висловити майже будь-яку емоцію, пов'язано з релігійністю українського народу, зі словом «Бог»: *«Боже збав!»* (вигук, що виражає небажаність здійснення чогось, занепокоєння з приводу здійснення чогось); *Крий Боже!* (побажання); *Хвалити Бога! Дякувати Богові!* ('подяка'); *Боже помози!* ('побажання, прохання'); *Бійся бога!* ('застереження, прохання чогось не робити'); *Бог (його) знає! Святий його знає!* ('невідомо').

Вживаними, корисними та цікавими для іноземних громадян є й жартівливі українські прокльони: *Бодай вам гарбуз стелився! Щоб тебе качка копнула! Бодай тобі заціпило!*; *Бодай тобі тіпун на язик! Хай тобі грець!* ('несхвалення').

Проведене анкетування серед українських студентів виявило, що комунікативи в їхньому мовленні використовують значно активніше, ніж фразеологізми. Серед них такі: *Ні пуху ні пера* ('побажання успіху') відповідь *До біса!*; *Бабка надвоє ворожила!* ('невідомо'); *Знайшов скоринку під лавкою!* (нічого дивного); *Тримай кишеню ширше!* *Дядька лисого!* *Хапай в обидві жмені!* ('не дочекаєшся'); *Чи пан, чи пропав!* *Була не була! Хай іде, як ідеться!* *Куди наше не йшло!* ('що буде, то й буде'); *Полотном дорога!* *Баба з возу – коням легше!* ('від'їзд людини нікого не засмутить'); *Не згадуйте мене лихом!* ('прохання пам'ятати тільки добрі вчинки мовця'); *Авжеж!* ('звичайно, підтверджує правильність думки, наявність факту чи явища, виражає згоду').

Треба враховувати, що комунікативи супроводжуються інтонаційною різноманітністю та жестовою та мімічною підтримкою. Існує велика кількість реплік, які, залежно від контексту, можуть мати різні, та навіть протилежні значення, але тлумачення іноземцем значення в кожній конкретній ситуації можливе тільки завдяки інтонаційному забарвленню: *нормально, чудово, Боже! та інші*. Наприклад, репліка «Чудово!»: А) – *Я сьогодні зробив всі домашні завдання!* – Чудово! ('схвалення'); Б) – *Я вчора не читав текст.* – Чудово! ('несхвалення'); В) – *Викладач сказав, що тобі на завтра треба виконати п'ять вправ, прочитати всі тексти.* – Чудово... ('спантеличення, розгубленість'); Г) – *Доню, мати сказала, що не дозволяє взяти додому це кошеня. Воно нам зіпсує новий ремонт.* – Чудово! ('розпач'); Г) – *Я завтра не зможу прийти на твій день народження.* – Чудово... ('розчарування').

Розрізнення та розуміння значення багатозначних комунікативів можливе тільки під час аудіо- або відеосприйняття інформації з урахуванням інтонаційного та жестового супроводу.

Таким чином, для забезпечення ефективного навчання української мови іноземних студентів необхідно враховувати не лише мовні аспекти, але й соціокультурні компоненти. Психологічний комфорт студентів значно покращується через ретельно підібраний навчальний матеріал, що відповідає їхнім мовним можливостям, культурним особливостям і забезпечує практичну користь у реальних умовах спілкування.

Важливість упровадження комунікативів до навчального процесу проявляється через можливість їх практичного застосування в різних типах навчальних завдань. Викладачі можуть використовувати комунікативи в межах інтерактивних вправ, рольових ігор, діалогів та обговорень, що дає можливість студентам не лише вивчати нові мовні структури, а й практикувати їх у реальних ситуаціях спілкування. Включення комуніка-

тивів у навчальні матеріали сприяє розвитку навичок аудіювання, говоріння, читання та письма, що є необхідним для досягнення високого рівня мовленнєвої компетентності.

Для перевірки актуальності залучення комунікативів було проведено опитування студентів 1-го курсу технічного університету щодо вживання комунікативів у мовленні, яке показало, що комунікативи є активно вживаними в мовленні, особливо в студентській аудиторії. Це дослідження підтверджує думку щодо необхідності залучення комунікативів до навчального курсу української як іноземної для навчання повноцінного, приємного, невимушеного, передбачуваного, успішного спілкування і, врешті-решт, створенню психологічного комфорту для іноземних здобувачів під час навчання та соціальної комунікації.

На основі дослідницького заходу, проведеного з українськими студентами першого курсу Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди та Національного технічного університету «ХПІ», до найпоширеніших реплікових часток та їх зрощень можна зарахувати такі: *Тобто!* ('перепитування'); *Хоч умри!* ('не зважаючи ні на що'); *Чорта з два!* ('відповідь людям, які забагато хочуть'); *Ні пуху ні пера* ('побажання успіху') відповідь '*До біса!*'; *Кіно і німці!* ('смішно, сказитися можна'); *Подумаш!* ('подив, обурення'); *Чесне слово!* ('справді, підтвердження правдивості сказаного'); *Сам такий!* ('швидкий спосіб відповісти на будь-яку образливу заяву, вважається слабким прийомом під час дискусії'); *Відкрив Америку!* ('нічого дивного'); *Уявлення не маю!* ('повідомлення про відсутність знань з приводу сказаного'); *Не гарячкуй! Годі!* ('прохання зупинитися'); *Балачки!* ('довга, беззмістовна, непотрібна розмова'); *Отож!* ('виражає згоду').

З анкетування випливає, що введення у діалоги на заняттях для формування комунікативної компетентності іноземних громадян таких вживаних в українському суспільстві реплік теж є необхідним, проте саме їм у підручниках з української як іноземної приділено недостатню увагу. Звичайно, треба відповідально підбирати приклади комунікативів для діалогів залежно від національного, вікового складу аудиторії, щоб не ображати почуття вірян або їхні традиції. Але навіть з грубими, суперечливими комунікативами: *Чорта з два! Чорт забирай! Тряся (твоїй) матері!* *Йди до дідька!*, на наше переконання, знайомити іноземних студентів необхідно, щоб зберегти їх від потрапляння в конфліктні ситуації через хибне сприйняття інформації. Таким комунікативам можна присвятити позааудиторний захід.

Проте оскільки мовний етикет, висловлений за допомогою комунікативів охоплює формули привітань, прощань, вибачень, подяк, запитань, прохання, які зобов'язують учасників комунікації дотримуватися певних норм переважно більшість треба ввести в курс української як іноземної поряд з такими соціокультурними одиницями, як фразеологізми та скоромовки.

«Звичаєві норми українського етикету регламентують комунікативну сферу, тобто сферу спілкування. Ці норми склалися шляхом багатовікового відбору поведінкових стереотипів, вбирали соціальний досвід етикетної поведінки багатьох поколінь українців, відображаючи основні риси їх національного характеру: *доброзичливість, чуйність, глибока релігійність, моральність, гостинність, працелюбність, естетизм, індивідуалізм та ін.*» [2 : 1], також притаманне українцям почуття гумору.

Оскільки комунікативи присутні в мовній компетентності та мовній свідомості носіїв мови, використовують в низці мовленнєвих ситуацій: згода / незгода; застереження; спроба заспокоїти співрозмовника; відсутність інтересу; задоволен-

ня; невдоволення; схвалення; насмішка; презирство; хвастощі; збентеження [8 : 2], їх важливо долучити до навчальних діалогів. Ось декілька прикладів: 1) згода / незгода (*Так, добре, окей, / ні, ніколи*); 2) спонукальна функція, що виявляється у проханні, вимозі, умовлянні (*Стій!*); 3) етикетна функція, що виражає вибачення, подяку, осуд (*Добридень!, Дякую!*); 4) питальна функція (*Ну мо? І?*); 5) емоційно-оцінна функція (*Добре! Жах!*); 6) невідповідність очікуванню того, хто говорить (*Хіба? Невже? Так гаразд?*); 7) контакто-становлювальна функція (*Увага!*); 8) розуміння / нерозуміння (*Зрозуміло. Ясно. Тобто? Як це так?*); 9) підготовка до сприйняття подальшої інформації, дає час на те, щоб обдумати наступні фрази (*Дивись!*).

**Практичне значення.** Для залучення в процес навчання та засвоєння таких малих культуромістких жанрів, як комунікативи, доречно використовувати три етапи: перший етап – презентація лінгвокультурної одиниці, другий етап – власне робота над нею, третій етап – закріплення її вживання. Кожен етап складається з декількох завдань, що дозволяють відпрацювати фонетичні та граматичні навички, розширити словниковий запас, сприяють формуванню комунікативної компетентності. Наведемо фрагмент заняття, присвячений засвоєнню комунікативів.

Завдання розроблені для вступно-фонетичного курсу та подальшого початкового етапу навчання. Задля демонстрації логіки подання матеріалу для кожного заняття пропонуємо теми, які передували, та теми, які підуть за пропонованим заняттям, і час, який має відповідати виконанню запропонованих вправ у системі уроку. Запропонований фрагмент є частиною заняття курсу з української як іноземної «Початковий етап. Дієслова недоконаного виду II дієвідміни». На цьому етапі студенти в повному обсязі ознайомлені зі вступно-фонетичним курсом: усіма літерами, звуками та знаками, системою складів та наголосом, інтонаційними конструкціями; на початковому рівні ознайомлені з категорією роду та формами множини іменників та займенників, особовими та присвійними займенниками їх родами та множиною, з прислівниками місця та часу, з означальними прислівниками, з днями тижня з числівниками, з дієсловами I-ої дієвідміни, знахідним відмінком іменників, зі структурою простого речення; читають мікро-тексти, мікро-діалоги, вміють ставити питання та відповідати на них, складають мінімонологи-описи.

Наскрізна тема – «Традиційна українська кухня», вибір якої пояснюється комунікативною необхідністю для іноземних студентів та соціокультурною вагомістю цієї теми. Використовуємо стратегію паралельного використання таких малих культуромістких жанрів як скоромовки, комунікативи та фразеологізми.

Фрагмент заняття, присвячений роботі з комунікативами.

Перший етап – презентації діалогу з комунікативами (10 хвилин).

**Завдання 1.** Прослухайте діалог з використанням комунікативів. Ситуація: Студентка з Китаю телефонує українській подрузі.

Лі Мей: **Привіт, Оксано!**

Оксана: **Здоровенькі були, Лі Мей!!**

Лі Мей: **Як справи?**

Оксана: **Справи йдуть, життя кипить!**

Лі Мей: **Що ти робиш?**

Оксана: **Готую вечерю.**

Лі Мей : **Чудово! Борщ готуєш?**

Оксана: **Авжеж! Всі українці люблять борщ.**

*Лі Мей: Я теж люблю борщ! Можна до тебе у гості?*

*Оксана: Звичайно! Завтра нормально?*

*Лі Мей: Так! А калачі ти теж печеш?*

*Оксана: Боже збережи! Це дуже важко!*

*Лі Мей: Добре, я розумію! Завтра буду!*

*Оксана: Бувай! Я на тебе чекаю!*

**Завдання 2.** А) Прочитайте діалог, та перекладіть українські комунікативи на свою рідну мову та порівняйте їх з аналогічними виразами.

Б) Дайте відповідь на питання: Чи є у сучасній китайській мові схожі слова, які використовують під час розмови з друзями?

Другий етап – власне робота над діалогами з комунікативами (15 хвилин).

**Завдання 3.** Випишіть комунікативи, обговоріть значення кожного з них, замініть нейтральними виразами. Наприклад: *Здоровенькі були!* – *Добрий день!*

**Завдання 4.** Прочитайте діалоги за ролями та поясніть загальне значення сказаного.

Третій етап – закріплення вживання комунікативів (10 хвилин).

**Завдання 5.** Розбийтеся на пари, оберіть картки з ситуаціями, складіть діалоги з комунікативами та розіграйте ці діалоги за ролями.

Для формування комунікативної та соціокультурної компетентності зі збереженням психологічного комфорту іноземних студентів пропонуємо на початковому етапі вводити в навчання такі невеликі за розміром та одночасно культуромісткі жанри фольклорного та літературного походження як скоромовки-чистомовки, комунікативи та фразеологізми.

**Висновки.** Оскільки цифрофізація, Інтернет технології, темпи комунікації, необмежений доступ до інформації зміщують пріоритети сучасної молоді з кар'єризму на самореалізацію та практичне застосування знань, завдання викладачів-мовників гнучко пристосовуватися до сучасних реалій, змінювати методику викладання, концентруватися на тому, щоб у студентів була мотивація пізнавати українську мову не тільки на рівні граматики, слів і конструкцій, а на рівні якнайповнішого глибинного пізнання мови, традицій та реалій українського суспільства. Цій меті відповідає вивчення на заняттях з української як іноземної комунікативів, бо це синтаксичні конструкції які віддзеркалюють культуру мовної поведінки, інтелектуальний, внутрішній світ людини, яка ними користується у певній ситуації. Ці одиниці усного мовлення іноді важко відтворити у письмовій формі, тому навички використання цих засобів у процесі формування комунікативної компетентності краще здобувати на матеріалі усних текстів, діалогів.

Таким чином, частотність, автентичність та практична необхідність використання комунікативів є головною вимогою під час створення завдань, спрямованих на формування як продуктивних, так і рецептивних навичок іноземних студентів. Оскільки комунікативи супроводжуються інтонаційною різноманітністю та жестово-мімічною підтримкою, завдання повинні відбивати реальні ситуації з візуалізацією, тобто передусім повинні бути спрямовані на усні типи мовленнєвої діяльності, як аудіювання та говоріння.

Отже, комунікативи відіграють важливу роль у формуванні соціокультурної та комунікативної компетентності іноземних студентів технічного університету, забезпечують не лише мовленнєве збагачення, а й допомагають студентам адаптуватися до нового соціокультурного середовища. Інтеграція комунікативів у навчальний про-

цес є необхідною умовою для успішної адаптації іноземних студентів, що позитивно вплине на їхнє навчання та соціалізацію в новому соціокультурному середовищі.

**Перспективи подальших розвідок** полягають: у продовженні дослідження такого малого жанру як комунікативи, у створенні словників-мінімумів комунікативів сучасної української мови та навчальних посібників, побудованих із залученням стратегії паралельного використання таких малих культуромістких жанрів як скоромовки, комунікативи та фразеологізми та подання матеріалу у три етапи.

#### Список використаної літератури

1. Баранівська О. Фразеологізми в навчанні української мови як іноземної. *Българска украинистика*. 2021. Вип. 10. С. 84–94.
2. Волошина А. Український звичаєвий етикет. Українці знали споконвічне значення енергії і сили слова. *Інформаційний портал Центру «Миротворець»*. 2019. Режим доступу : <https://myrotvorets.news/ukrainskyi-zvychaievyi-etyket-ukrain/>
3. Корольова А. В. Комунікативи як національні маркери англійського й українського стилізованого розмовного мовлення. *Проблеми зіставної семантики*. 2011. Вип. 10(2). С. 155–160.
4. Кузь Г. До проблеми формування фразеологічного мінімуму. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2013. Вип. 8. С. 122–129.
5. Курносова Н. О., Орловська І. В. Комунікативи та особливості їх перекладу з української мови на англійську. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Серія : Філологічні науки*. 2014. С. 464– 465. Режим доступу : <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/854/464.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Прилипко Ф. Лексико-фразеологічні комунікеми в сучасному дитячому мультиплікаційному фільмі, Київ 2018. Режим доступу : [https://shron1.chtyvo.org.ua/Prylypko\\_Fedir/Leksyko-frazeolohichni\\_komunikemy\\_v\\_suchasnomu\\_dytiachomu\\_multyplykatsiinomu\\_filmi.pdf?PHPSESSID=6iruldnkutega7oisnll9dgoe4\\_](https://shron1.chtyvo.org.ua/Prylypko_Fedir/Leksyko-frazeolohichni_komunikemy_v_suchasnomu_dytiachomu_multyplykatsiinomu_filmi.pdf?PHPSESSID=6iruldnkutega7oisnll9dgoe4_) (дата звернення: 03.12.2025).
7. Соловій У. В. Формування комунікативної компетенції студента-іноземця у процесі вивчення української мови. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2014. Вип.3. С. 273 – 280.
8. Черняк Н. О. Особливості відтворення англійських комунікативів в українських перекладах. *Littera scripta manet : збірка студентських наукових праць*. 2018. Вип. 4. С. 76–80. Режим доступу : <https://nniif.org.ua/File/17nocova.pdf>

#### References

1. Baranivska O. Frazeolohizmy v navchanni ukrainskoi movy yak inozemnoi. *Bylharska ukraïnystyka*. 2021. Vyp. 10. S. 84–94.
2. Voloshyna A. Ukrainskyi zvychaievyi etyket. Ukrainci znaly spokonvichne znachennia enerhii i syly slova. *Informatsiyni portal Tsentru «Myrotvorets»*. 2019. Rezhym dostupu : <https://myrotvorets.news/ukrainskyi-zvychaievyi-etyket-ukrain/>
3. Korolova A. V. Komunikatyvy yak natsionalni markery anhliskoho y ukrainskoho stylizovanoho rozmovnoho movlennia. *Problemy zistavnoi semantyky*. 2011. Vyp. 10(2). S. 155–160.
4. Kuz H. Do problemy formuvannia frazeolohichnoho minimumu. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi*. 2013. Vyp. 8. S. 122–129.
5. Kurnosova N. O., Orlovska I. V. Komunikatyvy ta osoblyvosti yikh perekladu z ukrainskoi movy na anhlisku. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka. Seriia : Filolohichni nauky*. 2014. S. 464– 465. Rezhym dostupu : <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/854/464.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Prylypko F. Leksyko-frazeolohichni komunikemy v suchasnomu dytiachomu

multyplikatsiinomu filmi, Kyiv 2018. Rezhym dostupu : [https://shron1.chtyvo.org.ua/Prylypko\\_Fedir/Leksyko-frazeolohichni\\_komunikemy\\_v\\_suchasnomu\\_dytiachomu\\_multyplikatsiinomu\\_filmi.pdf?PHPSESSID=6iruldnkutea7oisnl9dgoe4](https://shron1.chtyvo.org.ua/Prylypko_Fedir/Leksyko-frazeolohichni_komunikemy_v_suchasnomu_dytiachomu_multyplikatsiinomu_filmi.pdf?PHPSESSID=6iruldnkutea7oisnl9dgoe4) (data zvernennia: 03.12.2025).

7. Solovii U. V. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii studenta-inozemtsia u protsesi vyvchennia ukrainskoi movy. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriiia : Pedahohichni nauky*. 2014. Vyp.3. S. 273 – 280.

8. Cherniak N. O. Osoblyvosti vidtvorennia anhliiskyykh komunikatyviv v ukrainskykh perekladakh. *Littera scripta manet* : zbirka studentskykh naukovykh prats. 2018. Vyp. 4. S. 76–80. Rezhym dostupu : <https://nniif.org.ua/File/17nocova.pdf>

## COMMUNICATIVES AS A MEANS OF FORMING SOCIOCULTURAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS

**Maryna Lukhina**

*National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»*

*Department of Ukrainian Language*

*2 Kyrpychova St., Public Organizations Building, room 31, 61002, Kharkiv, Ukraine*

*phone: 050 913 23 69*

*e-mail: lumarina1@gmail.com*

*<https://orcid.org/0000-0001-9728-0616>*

**Svitlana Cherniavska**

*National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»*

*Department of Ukrainian Language*

*2 Kyrpychova St., Public Organizations Building, room 31, 61002, Kharkiv, Ukraine*

*phone: 099 763 60 99*

*e-mail: Svitlana.Cherniavska@khp.edu.ua*

*<https://orcid.org/0000-0002-9438-6965>*

The article analyzes the scientific and theoretical foundations for studying the problem of developing sociocultural and communicative competencies in foreign students at the initial stage of learning based on such linguistic and cultural units as communicatives. The purpose of the study is to identify current trends in teaching Ukrainian as a foreign language and to create an algorithm for involving communicatives in the teaching process. The following research methods were used: descriptive, linguistic analysis (semantic, syntactic, pragmatic), observation, experimentation, anonymous questioning and modeling of learning situations. The study reveals the concept of communicatives, analyzes their structural and semantic features, functions, types, and sociocultural nature; provides an analysis of the state of scientific and methodological literature, and highlights the insufficient development of methods for using communicatives in Ukrainian language courses. The results of a survey of Ukrainian students are presented and analyzed, and conclusions are drawn that communicatives are actively used in the modern language; therefore, mastering them contributes to the students' psychological comfort. Methods of teaching Ukrainian for better knowledge assimilation at the initial stage of learning are considered; various types of tasks are analyzed; materials for coherent speech are devised to form phonetic, lexical, grammatical, sociocultural, and communicative competences. Prospects for further research are proposed, consisting of continuing research into such a small genre as communicatives, creating minimum vocabularies of communicatives of the modern Ukrainian language, and teaching aids for the initial stage of teaching Ukrainian as a foreign language using communicatives.

*Key words:* Ukrainian as a foreign language, sociocultural competence, communicative competence, linguocultural units, communicatives.

*Стаття надійшла до редакції 07.01.2026*

*доопрацьована 10.01.2026*

*прийнята до друку 12.01.2026*